

सामाजिक अभियन्ता : राधा पौडेल

- लोक्सरी कुँवर

इच्छाइएको चीज एउटा हुन्छ तर परिणाम आउँछ ठीक उल्टो । आफूले चाहेको कुरा प्राप्त नहुँदा मानिस प्रायः विरक्त हुन्छ, दुःखी हुन्छ । हो, अहिलेभन्दा करीब ४१ वर्ष अगाडि राधा पौडेलकी आमा गंगामाया पौडेललाई पनि त्यस्तै भयो । अर्थात्, छोरा पाउने आशामा चौथो सन्तान (राधा) पनि छोरी नै जन्मिएपछि उहाँको आगमन परिवारका लागि खुशीको विषय बन्ने कुरै थिएन । त्यसैको परिणाम राधाको जन्म कुन वर्ष, कुन महिना र कुन तिथि मितिमा भयो ? कसैलाई वास्तै भएन । उहाँको जन्म परिवारका लागि हर्ष त के हुन्थ्यो, अर्को एउटा बोझ र पीडा मात्रै बन्यो । अहिले पनि उहाँको वास्तविक जन्म मिति परिवारले नै सम्झन सकेको छैन भने अरुलाई भन के थाहा होस् ? आमाले चाहिँ तिम्री गर्मी महिनामा जन्मिएकी हो भन्नुहुन्थ्यो तर यकिन मिति थाहा नभएकाले विद्यालय भर्ना हुँदा गौरीगञ्ज प्राथमिक विद्यालय, भरतपुरमा शिक्षकले तत्कालीन राजा वीरेन्द्रको जन्म जयन्तीको दिन पारेर तिम्रो जन्म २०३० साल पुस १४ गते भयो भन्दै अनुमानमा जन्म मिति बनाइदिए ।

चितवनको एउटा गरीब, त्यसमा पनि ठूलो परिवारमा जन्मनुभएको हो, उहाँ । छोरा नजन्माउने महिला स्वर्ग जान पाउँदैनन् भन्ने रूढिग्रस्त मानसिकताको शिकार भएकी उहाँकी आमा छैठौँ सन्तानका बेला सुत्केरी व्यथा लागेपछि अस्पताल पुग्नुभयो । पाँच सन्तान (छोरी) लाई खेतबारी, बाटो र जङ्गलमै जन्माएकी राधाकी आमा छैठौँ सन्तानका बेला अस्पताल जानुको उद्देश्य थियो, फेरी पनि छोरी नै जन्मिए अस्पतालमै बेवारिस छोडेर भाग्ने । तर संयोग अस्पतालमा जन्मिएको छैठौँ सन्तान छोरा भयो ।

किसान बाआमाकी काइली छोरी राधाले बाल्यकालमा लत्ताकपडा, कापी कलम कुनै पनि बस्तु नयाँ प्रयोग गर्न पाउँनुभएन । अभावले निम्त्याउने पीडाका बाबजुद पनि उहाँका बाआमालाई मान्छे अनपढ हुनुको तीतो अनुभूति रहेछ । शिक्षाले मान्छेको जीवनमा पार्ने सकारात्मक कुराहरूको बोध रहेछ । त्यसैले आफू दुःखको जाँतोमा पिल्सिएरै भएपनि सबै सन्तानलाई स्कूल भर्ना गरेका रहेछन् । राधा स्कूल पढ्दा लेख्ने पेन्सिल समात्नै नमिल्ने खालको छोटो हुन्थ्यो । जुन प्रायः मुठ्ठीभित्रै हराउँथ्यो । कापी, पढ्ने किताब, लाउने लुगा, चप्पल सबै “सेकेण्ड ह्याण्ड” (प्रयोग गरिएका) पाउनुहुन्थ्यो । जसलाई पहिलो पटक दिदीहरूले प्रयोग गरिसकेका हुन्थे ।

एक डेढ वर्षकी छँदा राधा निकै बिरामी हुनुभयो । घरमा उपचार सम्भव नहुँदा अस्पताल लगियो, २२ दिनसम्म पनि निको नभएपछि अब मर्छे भन्ने ठानेर अस्पतालबाट भागेर आमा घर पुग्नुभयो । छोरी मर्छे भन्ने अडकल काटेर नयाँ फ्रक लाइदिएछन्- मर्दा त नयाँ लुगा लाएर मरोस् भनेर । तर बिस्तारै निको हुन थालेछ । उहाँ भन्नुहुन्छ-“जीवनको सुरुवात नै सेकेण्ड ह्याण्डबाट भयो । नयाँ चीज भन्ने प्रायः कमै प्रयोग गरें । त्यसैको महत्व बुझेर मैले मितेरी गाउँका लागि सेकेण्ड ह्याण्ड कपडा सडकलन अभियान थालेकी हुँ ।

बा आमा गरीब हुँदाको पीडा राधाले सानैमा भोग्नुभयो तर गरीब भए पनि सत्यको पक्षमा एकलै भएपनि लड्ने बाआमाको व्यवहारबाट भने सधैं प्रभावित बन्नुभयो । घरमा बच्चादेखि वृद्धसम्म कोही पनि खाली बस्न पाउँदैनथे । दिनमा राधा र उनका दिदी बहिनीले तीन पटकसम्म घाँस दाउरा गर्थे । बाले राती अबेरसम्म आफ्नो अगाडि ६ जना छोराछोरी र छिमेकीका छोराछोरी राखेर पढ्न लाउनुहुन्थ्यो । आमा भने बिहान शुक्रतारा र भाले बासेको आधारमा उठाएर पढ्न लगाउने, आफूभने ढिकी जाँतो गर्थिन् ।

राधा चार कक्षा पढ्दादेखि नै रेडक्रसको कार्यक्रमका लागि पैसा उठाउनुहुन्थ्यो । पढाइमा अगाडि नै हुनुपर्छ भन्ने मान्यता राख्ने राधा कक्षामा सधैं प्रथम हुने हुँदा गाउँका पढन नपाएका र कमजोर विद्यार्थीलाई पढाउनुहुन्थ्यो । सानैबाट हक्की र देखेको कुरा भन्ने राधा अतिरिक्त क्रियाकलाप गर्न नेतृत्व गर्नुहुन्थ्यो ।

एसएलसीपछि राधाले पोखरा नर्सिङ क्याम्पसमा स्टाफ नर्स पढ्नुभयो । स्टाफ नर्स पढ्दा पनि उहाँ आफू चाँहि राजनीति गर्नुहुन्थेन तर जितेका अखिल, हारेका नेबिसङ्घका साथीहरूलाई एक ठाउँमा राखेर मध्यस्थ भूमिका खेली क्याम्पस भित्र र बाहिर रचनात्मक क्रियाकलाप गर्नुहुन्थ्यो ।

स्टाफ नर्स पास गरेपछि केही समयको काठमाडौँ बसाइपछि भरतपुर अस्पतालमा सरकारी जागिर गर्न थाल्नुभयो । त्यो बेलामा पनि उहाँले अस्पतालको सानो तहमा कार्यरत कर्मचारी, विधवा र पहाडबाट भरेका गरीब तथा विपन्नका छोराछोरीलाई आफ्नो क्वाटरमै बोलाएर पढाउनुहुन्थ्यो । बेहोस गराउने नर्स भएकोले उहाँको पद प्रतिष्ठा, पैसा र शक्ति निकै उचो थियो । उहाँ आफ्नो

पेसामा यति व्यस्त बन्नुहुन्थ्यो कि, दशैं तिहार जस्ता पर्वमा घर जान पनि उहाँलाई फुर्सद हुँदैनथ्यो ।

राधालाई चिन्ने धेरैको प्रश्न हुन्छ, कि कहिलेदेखि सामाजिक काममा अग्रसर हुनुभयो ? तर राधाका अनुसार यसको ठ्याक्कै उत्तर उहाँसँग पनि छैन । किनभने चार कक्षामा पढ्दादेखि नै रेडक्रसको कार्यक्रम गर्न दिनभर पैसा उठाउन खटिएको कुरा, गाउँका पढ्न नपाएका गरीब र विपन्नका छोराछोरीलाई घरमै पुगेर पढाएका कुरा, आफूभन्दा सानो कक्षामा शिक्षक अनुपस्थित भएको बेला आफ्नो कक्षा छाडेर पढाएको कुरा, स्कूलका साथीहरूलाई परिचालन गरेको कुरा, छोरी भएर, गरीब भएर, पाएको पीडाले अन्याय विरुद्ध उभिने आफूमा सानैदेखि मानवताको भावना विकास भएको उहाँ प्रस्टयाउनुहुन्छ ।

राधाले महिनावारी के हो ? भन्ने कुरा सात वर्षकै उमेरमा थाहा पाउनुभयो । एकपटक आमाको खुट्टाको तल्लैसम्म रगत देखेपछि उनले यो के भाको आमा भनेर सोध्ने क्रममा आमाकै मुखबाट 'नछुने' भाको भन्ने उत्तर पाउनुभयो तर त्यो शब्दको अर्थ भने राम्रोसँग थाहा पाउनुभएन ।

महिनावारी भएका बेला दिदीहरूले छिमेकीको धन्सारमा बस्दा भोग्नुपरेको अपमान र शोषण उनी आफू भोग्न चाहनुहुन्नथ्यो । त्यसैले कुनै पनि निर्णय लिँदा घरमा अग्रजसँग अनुमति लिनुपर्ने घरको नियमलाई पहिलोपटक तोडेर उहाँ कसैलाई नभनी जानुभयो ठूली दिदीको घर । किनकि ठूली दिदीको घरमा दिदीले महिनावारी नबारेको कुरा उहाँलाई याद थियो । त्यो प्रक्रिया चल्दै गयो । उहाँभन्दा कान्छी बहिनी समेत महिनावारी हुँदा गोठ बस्थिन् । तर उहाँ भने कहिल्यै गोठ जानुभएन । उहाँले महिनावारी बार्नुभएन ।

महिनावारी हुँदा महिलालाई किन अछूत मानिन्छ ? भन्ने कुराले उहाँलाई ७ वर्षकै उमेरदेखि घोचिरहन्थ्यो । महिनावारी भएको बेला गरेका पाप पखाल्न आमा र दिदीहरूले पञ्चमीको ब्रत बसेको र पण्डितहरूले गरेको चतुन्याइँलाई नजिकबाट देखेकोले अहिले पनि खोजिरहनु भएको छ उत्तर ।

उहाँको अनुसन्धान गर्ने कामको दायरा जति बढ्दै गयो, त्यति नै उहाँको घर पनि उदार बन्दै गयो । अन्ततः उहाँको घरमा महिनावारी बार्ने कुराको कुनै

बन्देज रहेन । राधाले महिनावारी बार्ने चलन सम्बन्धमा तयार पारेको फिल्म विश्व फिल्म फेस्टिबलमा दुई पटकका बेलायतमा छनोट भई प्रस्तुत भयो । त्यतिमात्रै होइन उक्त फिल्म टेलिसिरियल, डिस्कभरी, गर्डिअन जर्मन आदि जस्ता दर्जन बढी सञ्चारमा पुगिसकेको छ । २०७३ साल असोजमा उहाँलाई बिल एण्ड मेलिन्डा गेट्स फाउण्डेसनले अमेरिकामा महिनावारीको प्रस्तुति दिन बोलायो । जहाँ उहाँले १४ वटा विभिन्न संस्था, समूह र विश्वविद्यालयमा महिनावारीले कसरी शान्ति, मानवअधिकार र महिला सशक्तीकरणमा असर गर्छ भन्ने विषयमा प्रस्तुतीकरण गर्नुभयो । उहाँले करिब तीन दशक यस्तै काम मात्रै गर्नुभयो । यसलाई अध्ययनको विषय (एकेडेमिक) बनाउनका लागि यसै विषयमा विद्यावारिधि पनि गर्न थाल्नुभएको छ र महिनावारीमै पिएचडी गर्ने उद्देश्यले त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा भर्ना हुनुभएको छ । उहाँलाई अचम्म लाग्थ्यो र अहिले पनि हुनुहुन्छ- महिला भएका कारण हुनैपर्ने महिनावारी हुँदा पनि किन महिलाहरू छुट्टै बस्छन् ? किन छुट्टै राखिन्छन् ? पाउनुभएको छैन उहाँले उत्तर ।

उहाँ आफैँले नै गरेको विभिन्न अध्ययन, सर्वेक्षणहरूका अनुसार विश्वका जुनसुकै देशमा पुगे पनि नेपालीहरूले महिनावारी बार्ने छाडेका छैनन् । जतिसुकै ठूलो विश्वविद्यालयमा पढ्नु, जतिसुकै ठूलो जागिर खाऊन् तर महिनावारी भएका बेला छुट्टै बसेकै हुन्छन् । त्यसैले पनि उहाँले पिएचडीको विषय नै यही राख्नुभयो ।

भरतपुर अस्पतालमा सरकारी जागिरे हुँदा उहाँ गैरसरकारी संस्थामा पनि स्वयंसेवकका रूपमा काम गर्नुहुन्थ्यो । अस्पतालमा गर्न नसकिने काम गैससमार्फत गर्ने धोको पूरा गर्न उहाँ शनिबार र सरकारी बिदाको दिन पारेर गैससमा काम गर्नुहुन्थ्यो ।

नर्स हुँदा उहाँ बेतलवी बिदा लिएर चार वर्ष काठमाडौँमा पढ्न थाल्नुभयो । त्यही क्रममा नर्सिङमा स्नातक र शिक्षाशास्त्रमा स्नातकोत्तर गर्नुभयो । बाआमाले सिकाए जस्तो गरीब, दुःखी महिलाहरू विशेष गरी जुम्लाका महिलाहरूको सेवा गर्ने उद्देश्यले पढ्दा पढ्दै उहाँलाई सरकारी जागिर छोड्न मन लाग्यो । काम छोड्नुको कारण दिदै भन्नुहुन्छ-“मैले जस्तो हठी पाराले त्यहाँ काम गर्न

पाइदैनथ्यो । म एउटा नर्स भएरभन्दा पनि एउटा सामाजिक अगुवा भएर नमुनाका रूपमा काम गर्ने चाहना जागेपछि जागिर छोड्ने निधो गरें ।”

भाइ जन्मिनु अघिसम्म राधा सधैं बुबासँग सुत्ने बेलामा बुबाले जहिले पनि नेपालको कर्णाली अञ्चल, त्यहाँको गरीबी, विपन्नता, शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीको अभावमा मान्छेले भोग्नुपर्ने दुखद कहानी, भौगोलिक विकटताले निम्त्याउने जर्जर समस्याका बारेमा र सुदूर पश्चिमलगायत हिमाली र पहाडी जिल्लाका मान्छेका कथा सुनाउनुहुन्थ्यो । ‘त्यहाँका मानिस बिरामी हुँदा अस्पताल नदेखेर मर्छन्, तिमी ठूलो भएपछि त्यस्तो ठाउँमा पुगेर काम गर्नुपर्छ । जसको कोही छैन, तिमी उनीहरूका लागि हुनुपर्छ । उनीहरूको शिक्षा, स्वास्थ्यका बारेमा बोल्नुपर्छ’ भन्ने बुबाको अर्तीलाई उहाँ प्रेरणाको रूपमा लिनुहुन्छ । बुबाले देखेका हुम्ला, जुम्लाका कथाका पात्रसँग मिलेर उनीहरूको अधिकारका लागि काम गर्ने निधोसहित सरकारी जागिर लत्याएकी राधा पहिलोपटक २०५८ साल वैशाखमा जुम्ला पुग्नुभयो । उहाँ डिएफआइडीको सहयोगमा सञ्चालित “सुरक्षित मातृत्व”कार्यक्रममा जनशक्ति विकास अधिकृतका रूपमा काम गर्न त्यहाँ जानुभएको थियो ।

जुम्लामा बुबाले सुनाउनुभएका मानव वस्तीका दर्दनाक दृश्यहरू आफ्नै आँखाले देख्न थाल्नुभयो, आफैले भोग्न थाल्नुभयो । अनि सुरु भयो, सुत्केरी हुन नसकेर मृत्युवरण गर्ने आमाहरूलाई सुत्केरी हुन अस्पताल पुऱ्याउनेतिर । बिरामी हुँदा किन औषधीपोचार गर्ने ? कसरी स्वस्थ हुने ? सन्तान किन थोरै जन्माउने ? महिनावारी भएका बेला के गर्ने के नगर्ने ? जस्ता अत्यन्तै जीवनपयोगी अभियान । जसको फलस्वरूप जुम्ला अस्पतालमा उहाँ पुग्दा महिनामा एउटा पनि महिला अस्पतालमा सुत्केरी नभएको रेकर्ड तोड्दै उहाँकै पहलमा एक महिनामै चार जना महिला अस्पतालमा सुत्केरी भए ।

जुम्ला पुगेर मानव सेवामा समर्पित राधालाई काम गर्न कत्तिको सहज भयो त ? भन्नुहुन्छ, -“सहज ! सहजताको कुरै नगर्नुस् । तत्कालीन माओवादी युद्धले ग्रस्त जुम्लामा सर्वसाधारणको घाउमा मल्हम् पट्टी बाध्ने को थियो र ?” राधाले अगाडि भन्नुभयो, -“अस्पतालका कर्मचारी कोही ड्यूटीमा नबस्ने । घाम तापेर दिन बिताउने । मैला, थोत्रा कपडा लगाएका जुम्लीहरूको उपचार गर्न

पनि घिन मान्ने कर्मचारीहरूका अगाडि बिरामीप्रति मैले देखाएको व्यवहारबाट उनीहरू त्रसित भए । अनि माओवादीको नामबाट २४ घण्टाभित्र जिल्ला नछोडे भौतिक कारवाही गर्ने चिठी आयो (जुन अहिले पनि सुरक्षित छ) ।” त्यतिमात्रै होइन, उहाँ बसेको घरको घरबेटीलाई समेत घरबाट निकाल्न र उहाँलाई कोठा भाडामा नदिनका लागि पनि कसरत भएछ । तर पनि उहाँ डग्मगाउनु भएन, काम गरेकै कारण मर्नु परे जुम्लामै मरौंला भनेर ज्यानको बाजी थाप्दै लाग्नुभयो, जुम्लीहरूको सेवामा ।

चार वर्षको निरन्तर जुम्ला बसाइमा उहाँले ब्लड बैंक सुरु गर्नुभयो । अस्पताल बनाउनुभयो, डाक्टर, स्टाफहरूलाई तालिम दिएर इतिहास रच्नुभयो । उहाँलाई डिएफआइडीले अब थप पाँच महिना बस्नुस्, त्यसपछि तपाईंलाई पाँच लाखसहित बिदाइ गर्नुपर्छ भन्दा पनि उहाँले मान्नुभएन, थप व्यवस्थापनका लागि काठमाडौं लाग्ने सोच बनाउनुभयो । कुनै काम गर्नुपर्छ भन्ने लाग्यो की, सुरुवात गरिहाल्ने उहाँको स्वभावले उहाँले पैसाको माया मारेर फिर्किनुभयो, राजधानी काठमाडौं ।

राधाको बुझाइमा उहाँलाई अहिलेसम्म धेरैले प्रयोग मात्रै गरे रे । जुम्लाको बारेमा बताउन उहाँले राजधानीमा कसलाई पो भेट्नुभएन र ? तर कुरा सुन्दासम्म सबैले हुन्छ । त्यस्तो ठाउँमा पुग्नुपर्छ । काम गर्नुपर्छ । तिमीले धेरै राम्रो काम गर्नु भन्ने तर त्यहाँबाट छुटिसकेपछि फोन समेत नउठाइदिने । त्यसो गर्दा राजधानीमा ९ महिना बित्यो तर कसैले वास्ता गरेनन् । जुम्ला जाने आँट कसैले गरेनन् । सबैले मुखले बोले, काम गरेनन् ।

पैसावाला गैसस/अन्तर्राष्ट्रिय गैससलाई जुम्ला पुऱ्याउने उनको सपना पूरा नभएपछि उहाँ फेरि जागिर खान थाल्नुभयो, सेड्पा नेपाल, केयर नेपालमा कार्यक्रम प्रबन्धक भएर ।

त्यहाँ आफूलाई जुम्ली भनेर परिचय दिनुभयो । उल्टै त्यहाँ उहाँको खिल्ली उडाइयो । खाँदा पनि जुम्लीले कस्तो खा'को भने । जुम्लीलाई लाउन नआउने भने । जे गर्दा पनि जुम्ली, ओल्टाए पनि जुम्ली पल्टाए पनि जुम्ली । जुम्लाको गलत प्रयोग भयो । हेपे । जुम्लाको माओवादी भन्न पनि भ्याए । फिल्लु धेरै जानुपर्ने उहाँको प्रोजेक्ट थियो । आफ्नो प्रोजेक्टलाई राम्रो गर्न उहाँले के मात्रै

गर्नुभएन ? छाप्रोमा सुतेर जस्तो भेट्टायो त्यस्तै खानुभयो । गाउँका मान्छेसँग नजिक भएर काम गर्नुभयो । जहाँ जहाँ काम गर्नुभयो त्यहाँ त्यही प्रोजेक्ट पनि नमूना बन्यो तर काम गर्न साँच्चै गाह्रो । कहिले गरीबका कुरा धेरै गरिस् भने । कहिले फिल्ड धेरै गइस् भने । उहाँलाई गलत साबित गर्न सहकर्मीले नै तलमाथि गुटबन्दी गरे ।

उहाँ दावी गर्नुहुन्छ-“जीवनमा कहीं कहिले कसैसँग गलत गरेको छैन । यही बानीमा मसँग काम गरेका केही मान्छेहरू जसले गलत काम गरे उनीहरू मेरो नजिक आउने हिम्मत गर्दैनन् ।”

केयर नेपालमा काम गर्दा सर्लाहीमा राधाको नेतृत्वमा हलो महोत्सव गरियो । महिलाले हलो जोत्नु हुन्न, घर छाउनु हुन्न भन्ने रूढिवादी मान्यतालाई चिर्दै गाउँलेका घर छाउन जब उहाँ आफैँ अगाडि सर्नुहुन्थ्यो । अरु महिलाहरू पनि राधा दिदीले आमालाई दागबत्ती दिन, क्रिया गर्न हुन्छ भने हामीले गर्दा के हुन्छ ? भन्दै घर छाउन थाले । एकपटक त ५० भन्दा बढी हल गोरु जोतेर महिलाहरूले हलो महोत्सव नै गरे ।

राधाकी आमा दमको रोगी हुनुहुन्थ्यो । सन् २००९ मा उहाँ थलिनु भो । उहाँको मृत्यु करिब पक्का जस्तो भएपछि भाइसँगै राधाले पनि आमाको वैतर्नी गर्नुभयो । उहाँको निधन भयो । राधा र बहिनी (सम्भ्रना पौडेल, पत्रकार) ले भाइसँगै आमाको किरिया गर्ने निधो गरे । मलामी जाने र किरिया गर्ने कुरा सुनेपछि गाउँका अरु महिलाहरू धेरैजना पहिलोपटक मलामी गए । दागबत्ती, किरियाबस्ने कुरा सुरुमा बाहुनले मानेनन् । तर किरियागर्न पाउनु मेरो सांस्कृतिक अधिकार हो । यदी मलाई किरिया गर्न दिइएन भने पत्रकार सम्मेलन गर्छु भनेपछि बल्लतल्ल पण्डित राजी भए । घाटबाट घर आउँदा फेरि भाइका लागि बस्ने ठाउँ बरण्डामा छुट्टै, बहिनी र आफू (अविवाहित छोरी) का लागि छुट्टै र विवाहित दिदीहरूका लागि छुट्टै कुनामा बनाइएको थियो । अनि भाइ, बैनी र राधाले भाइ बस्नका लागि बनाएको ठाउँ भत्काएर एकै ठाउँमा बस्न थाले । सबैजना आमाको कुरा गर्दा सँगै रोए, एक अर्काको आँसु पुछे । एक अर्कालाई सान्त्वना दिए । खाँदा सँगै खाए । आफू बसेको ठाउँ सँगै

पोते । त्यसले आफुहरूलाई एक अर्काका लागि छौं है भन्ने कुराको अनुभूति दिलाएको उहाँ बताउनुहुन्छ ।

किरिया बसेकै बेला बहिनी (सम्भना) महिनावारी भइन् । उनले सुटुक्क राधालाई भनिन् । राधाले 'तिमीलाई यस्तो बेलामा महिनावारी हुँदा केही हुन्छ । किरियामा बसेकाहरूलाई छुनुहुन्छ कि हुँदैन ? किरियाबस्न हुन्छ कि हुँदैन ? भन्ने कुरा मनमा कुनै डर छ ?' भनेर सोध्दा सम्भनाले पनि म डराएको छैन भनेपछि त्यो कुरा दुई जनाबीच मात्रै सीमित रहयो । उहाँहरूले पल्लो घरकी दाइकी छोरीलाई सेनेटरी प्याड किनेर ल्याउन लगाए । सम्भनाले सेनेटरी प्याड प्रयोग गरिन् । कसैलाई केही थाहा भएन ।

उहाँले आफ्नै इन्टरनेटमा खोजेर, विश्व प्रतिस्पर्धामा गएर, व्यक्तिगत साथीहरूको सहयोगमा १२ वटाभन्दा बढी देश घुमेर प्रस्तुति दिइसक्नुभएको छ । इन्डोनेसिया, बुरुन्डी र भियतनाम भने केयर नेपालमा काम गर्दा जानुभएको हो ।

राधा विदेश जाँदा पनि घुमेर आउनुपर्छ भन्ने मान्यता राख्नुहुन्न । जुन उद्देश्यले विदेश गएको हो त्यो काम गरेर फर्कनुहुन्छ । सन् २०१२ मा उहाँलाई अमेरिकाले वुमन पिस मेकर भनेर पुरस्कृत गर्‍यो र त्यही अवसरमा उहाँ पहिलो पटक अमेरिका पुग्नुभयो ।

स्वदेशमा छँदा होस् या विदेशमा उहाँको काम हो- महिनावारी, महिला अधिकार, मानवअधिकार र शान्तिको वकालत गर्नु । तर यसका बाबजूद पनि मानवअधिकारका अभियन्ताहरूले नै आफ्नो बारेमा कुरा काटेको सुन्दा भने कहिलेकाँही दुःख पनि लाग्ने गरेको उहाँ बताउनुहुन्छ ।

शरीर ढाक्ने लुगाको अभाव भैलिरहेका जुम्लावासीलाई आफ्नै गाडी भाडा, मजदूर, पैसा लगाएर प्रयोग गरिएका (सेकेन्ड ह्याण्ड) लुगाफाटा दिँदा समेत कतिपयले आफ्नो कामलाई सस्तो बनाएको देख्दा पनि पीडाबोध गर्नुहुन्छ, उहाँ ।

२०५९ कार्तिक २८ को रात जुम्ला सदरमुकाम खलङ्गामा माओवादी हमला भयो । जनशक्ति अधिकृतका रूपमा जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, जुम्ला पुगेकी

राधा त्यहीं हुनुहुन्थ्यो । संयोग, उहाँलाई केही भएन । माओवादी र प्रहरीबीच रातभर बम र गोलीको वर्षालाई प्रत्यक्ष भोगेकी राधाले त्यही घटनाको अनुभूतिलाई जस्ताको तस्तै दस्तावेजीकरण गर्नुभयो-“खलंगामा हमला”मा । उक्त पुस्तक लेखेको १२ वर्षपछि छापियो भने १३ औं वर्षमा २०७० को मदन पुरस्कार जित्न सफल भयो । उहाँ मदन पुरस्कार जित्ने नेपालको तेस्रो महिला हुनुहुन्छ ।

“खलंगामा हमला” पुस्तक बिक्रीबाट उठेको सबै रोयल्टी उहाँले आफूले स्थापना गरेको एक्सन वर्क्स नेपाल र राधा पौडेल फाउण्डेशन (आफू संस्थापक अध्यक्ष) रहेको मार्फत सामाजिक काममा लगाउनुभएको छ । त्यसैगरी, मदन पुरस्कारबापत पाएको दुई लाख रकममा एक लाख थपेर तीन लाखको ‘मितेरी गंगादेवी शान्ति पुरस्कार’ स्थापना गरी वितरण गर्दै आउनुभएको छ ।

राधाको अनुभवमा काम गर्दा चुनौती धेरै छन् । चुनौतीको सामना गर्न सक्ने हो भने आत्मसन्तुष्टि पनि धेरै छ । सपनाको गोरेटो निरन्तर अगाडि बढिरहेका कारण एकदिन गन्तव्य चुमेरै छाड्ने उहाँको दृढता छ ।

सामाजिक काम र साहित्यमा बुझ्दै नबुझेको पनि बच्चैदेखि भिजेकी राधा जीवनको अन्तिम घडीसम्म पनि यो कामलाई विश्राम नदिने बताउनुहुन्छ ।